

Фінанси

УДК 331.56

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17298371>

**Студентська молодь на тіньовому ринку праці у воєнний час:
виклики та наслідки**

Горобінська Ірина Владиславівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту
Національного транспортного університету, Україна, 01010, м. Київ,
вул. Омеляновича-Павленка, 1, irynavladuslavivna@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0001-9670-7198>

Михайленко Михайло Русланович

студент спеціальності фінанси, банківська справа і страхування
Національного транспортного університету, Україна, 01010, м. Київ,
вул. Омеляновича-Павленка, 1, Matikys002@gmail.com,
<https://orcid.org/0009-0006-2013-6222>

Середюк Євген Андрійович

студент спеціальності фінанси, банківська справа і страхування
Національного транспортного університету, Україна, 01010, м. Київ,
вул. Омеляновича-Павленка, 1, Moderator2288@gmail.com,
<https://orcid.org/0009-0000-5966-0968>

Селедчик Дар'я Віталіївна

студент спеціальності фінанси, банківська справа і страхування
Національного транспортного університету, Україна, 01010, м. Київ,
вул. Омеляновича-Павленка, 1, d.seledchyk@gmail.com,
<https://orcid.org/0009-0005-7946-8187>

Прийнято: 15.09.2025 | Опубліковано: 30.09.2025

Анотація: У статті досліджено мотиви залучення студентської молоді України до неформальної зайнятості в умовах сьогодення. **Мета** роботи полягає в дослідженні причин та наслідків залучення студентської молоді до тіньового ринку праці в умовах війни в Україні. В ході дослідження використано **методи:** пізнання, індукції та дедукції; аналізу і синтезу, статистичних групувань. **Результати:** Проаналізовано сучасний стан ринку праці, зокрема зростання тіньової економіки та зменшення офіційних вакансій. Особлива увага приділена мотивації студентів до участі в неформальній зайнятості, включаючи діяльність у так званих "офісах по обману". Визначено основні фактори, що спонукають молодь до таких форм працевлаштування, серед яких економічні труднощі, відсутність офіційних пропозицій від роботодавців та психологічні аспекти. Оцінено соціально-економічні наслідки цього явища для студентів та суспільства в цілому. Запропоновано рекомендації щодо зменшення масштабів тіньової зайнятості серед молоді, включаючи створення нових можливостей для офіційного працевлаштування та підвищення обізнаності про ризики неформальної зайнятості. **Висновки:** Зростання тіньової економіки, високий рівень безробіття та залучення молоді до нелегальних схем вимагають комплексного підходу з боку держави, освітніх закладів та громадянського суспільства для забезпечення стабільного та етичного розвитку країни. З одного боку, молодь опиняється у складних обставинах, які обмежують її доступ до легальної праці та створюють гостру потребу у фінансовій самостійності. З іншого – суспільство, перебуваючи у стані колективного стресу, все частіше толерує неетичні форми «економічної боротьби». Така ситуація не лише підриває правові засади, але й закладає ризик формування покоління, для якого «сіра зона» стане нормою. Участь студентів у шахрайських схемах – це не лише особистий вибір окремих індивідів, а симптом системної проблеми. Вона потребує комплексного реагування: державної політики, що створює реальні

можливості для молоді, та просвітницьких ініціатив, які формують моральну зрілість.

Ключові слова: ринок праці, тіньова економіка, шахрайські схеми, неформальна зайнятість, студенти, молодь, офіційне працевлаштування.

**Student youth in the shadow labor market during wartime:
challenges and consequences**

Gorobinska Iryna

Ph.D. Economics, Associate Professor of the Department of Finance,
Accounting and Audit, National Transport University, Ukraine, 01010, Kyiv, 1
Omelyanovicha-Pavlenka street, irynavladuslavivna@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0001-9670-7198>

Mykhailenko Mykhailo

Student majoring in finance, banking and insurance,
National Transport University, Ukraine, 01010, Kyiv,
1 Omelyanovycha-Pavlenka street, Matikys002@gmail.com,
<https://orcid.org/0009-0006-2013-6222>

Serediuk Yevhen

Student majoring in finance, banking and insurance,
National Transport University, Ukraine, 01010, Kyiv,
1 Omelyanovycha-Pavlenka street, Moderator2288@gmail.com,
<https://orcid.org/0009-0000-5966-0968>

Seledchyk Daria

Student majoring in finance, banking and insurance,
National Transport University, Ukraine, 01010, Kyiv,

1 Omelyanovycha-Pavlenka street, d.seledchyk@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0005-7946-8187>

Abstract: The article examines the motives for involving Ukrainian student youth in informal employment in the current conditions. **The purpose** of the work is to study the causes and consequences of involving student youth in the shadow labor market in the conditions of war in Ukraine. The research used the following **methods:** cognition, induction and deduction; analysis and synthesis, statistical groupings. **Results:** The current state of the labor market is analyzed, in particular the growth of the shadow economy and the reduction of official vacancies. Special attention is paid to the motivation of students to participate in informal employment, including activities in the so-called "deception offices". The main factors that encourage young people to such forms of employment are identified, including economic difficulties, the lack of official offers from employers, and psychological aspects. The socio-economic consequences of this phenomenon for students and society as a whole are assessed. Recommendations are proposed to reduce the scale of shadow employment among young people, including the creation of new opportunities for official employment and raising awareness of the risks of informal employment. **Conclusions:** The growth of the shadow economy, high unemployment and involvement of young people in illegal schemes require a comprehensive approach from the state, educational institutions and civil society to ensure stable and ethical development of the country. On the one hand, young people find themselves in difficult circumstances that limit their access to legal work and create an acute need for financial independence. On the other hand, society, being in a state of collective stress, increasingly tolerates unethical forms of "economic struggle". Such a situation not only undermines legal principles, but also poses the risk of forming a generation for which the "gray zone" will become the norm. The participation of students in fraudulent schemes is not only a personal choice of individuals, but a symptom of a systemic problem. It requires a comprehensive response: state policy

that creates real opportunities for young people, and educational initiatives that form moral maturity.

Keywords: labor market, shadow economy, fraudulent schemes, informal employment, students, youth, formal employment.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна в Україні спричинила значні зміни на ринку праці, зокрема зростання тіньової зайнятості. Особливо вразливою до цього явища є студентська молодь, яка, з огляду на економічні труднощі та обмежені можливості офіційного працевлаштування, часто залучається до неформальної зайнятості, включаючи участь у шахрайських схемах. Це створює ризики як для самих студентів, так і для суспільства в цілому. Також багато легальних підприємств були вимушені припинити свою діяльність або скоротити персонал, особливо у прифронтових регіонах.

У цих умовах значна частина економічної активності перемістилася в тіньовий сектор. Також потрібно зазначити, що “тіньова зайнятість” – це не лише звична для України практика «зарплат у конвертах», але й різноманітні схеми праці без офіційного оформлення, зокрема в онлайн-середовищі. Воєнний стан, відсутність стабільного податкового нагляду, а також спрощення регуляцій у певних секторах лише посилили цей тренд.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика тіньової зайнятості в Україні активно досліджується вітчизняними науковцями. Зокрема, у статті Андрейцевої І. [1] досліджено сучасний стан ринку праці України, здійснено структурно-динамічний аналіз впливу факторів на кон'юнктуру ринку, проаналізовано динаміку зайнятості за сферами діяльності та професійними групами, встановлено чинники зростання безробіття та неформальної зайнятості. В монографії Антонюк В.П. [2] проаналізовано структуру ринку праці, динамічні зміни, що відбувались залежно від різних економічних умов, досліджено проблеми і причини, що призвели до їх виникнення, обґрунтовано шляхи модернізації ринку праці в Україні.

Дослідження Атаманюк Р.Ф. [3] зосереджено на вивченні змін у структурі зайнятості, рівнях безробіття, міграційних процесах, а також на аналізі вимог до кваліфікації та навичок, які зазнали змін в умовах воєнного стану. У статті Крилова Д.В. [5] розкрито значення праці людини для розвитку національної економіки, визначено, що головне завдання ринку праці полягає у раціональному використанні наявних трудових ресурсів, зниженні рівня безробіття та забезпеченні зростання добробуту населення. Ладонько Л.С., Калінько І.В., Філіпова Н.В. [6] у своїй статті розкривають мету управління зайнятістю, яка полягає у недопущенні зростання безробіття до критичного рівня та стимулюванні попиту на робочу силу, визначено, що в Україні існує потенціал для підвищення рівня зайнятості за рахунок розвитку приватного підприємництва, малого бізнесу, сфери послуг, фермерства, ринкової інфраструктури тощо. У статті Небоги Т.В. [7] представлено узагальнюючий аналіз системи підготовки кадрів закладами вищої освіти у контексті відповідності вимогам повоєнного економічного відновлення України. Подлевський А. та Комаренко Т. [8] в своїй статті проаналізували зміни на ринку праці України під час воєнного стану, зокрема зростання дефіциту кадрів, та навели результати наукових розвідок та опитувань ринку праці від бізнес-спільнот та донорських організацій. Дослідження Черьомухіної О. та Чалюка Ю. [10] зосереджене на впливі війни на ринок праці, здійснено аналіз наслідків військового конфлікту для економіки та працевлаштування, підкреслено важливість адаптації політики зайнятості до нових реалій. В роботі Шпрінер Т.В. [11] розглянуто основні причини та фактори, що сприяють "тінізації" ринку праці, а також запропоновано заходи для подолання негативних наслідків впливу тіньової економіки на ринок праці. Штундер І. [12] аналізує ринок праці в умовах воєнного стану з акцентом на стратегії адаптації та виживання бізнесу та працівників, досліджує, як компанії та індивідуальні працівники пристосовуються до викликів, що виникають у кризових умовах.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.

Незважаючи на наявність досліджень тіньової економіки та впливу війни на молодь, недостатньо вивченими залишаються питання мотивації студентської молоді до участі в неформальній зайнятості, зокрема в так званих "офісах по обману". Також бракує емпіричних даних щодо масштабів цього явища та його соціально-економічних наслідків. В результаті дослідження авторами розроблено рекомендації щодо зменшення тіньової зайнятості серед молоді.

Формування цілей статті. Мета роботи полягає в дослідженні причин та наслідків залучення студентської молоді до тіньової зайнятості в умовах війни в Україні. Завдання дослідження є:

1. Проаналізувати сучасний стан ринку праці в Україні та тенденції тіньової зайнятості.
2. Визначити основні мотиви студентської молоді до участі в неформальній зайнятості.
3. Оцінити соціально-економічні наслідки цього явища.
4. Розробити рекомендації щодо зменшення масштабів тіньової зайнятості серед студентів.

Виклад основного матеріалу. За даними Державного центру зайнятості, рівень безробіття у перші місяці після вторгнення різко зріс, а кількість вакансій у багатьох сферах скоротилася до критичного мінімуму. Протягом 2023 року роботодавці повідомили про 329,4 тис. вакансій (рис. 1)

Соціально-психологічні аспекти впливу війни на молодь висвітлено у дослідженні, проведеному Cedos [13], де аналізується соціально-економічний стан, цінності та уподобання молоді в умовах повномасштабного вторгнення.

Також, у дослідженні, проведеному Програмою розвитку ООН [16] в Україні, розглянуто вплив війни на молодь, зокрема на їхнє психічне здоров'я та життєві стратегії.

Поширеним явищем під час війни став розвиток «офісів по обману». «Офіси по обману» – це неофіційна назва структур, які займаються телефонним або онлайн-шахрайством, зазвичай орієнтованим на громадян Росії. Формат роботи таких офісів може варіюватися: від класичних «кол-центрів», які під виглядом банківських або державних установ виманюють у жертв конфіденційні дані, до криптовалютних схем або псевдоінвестиційних проєктів. У більшості випадків співробітники таких офісів самі не мають глибоких технічних знань, виконуючи скриптові розмови чи масові розсилки з фальшивими пропозиціями.

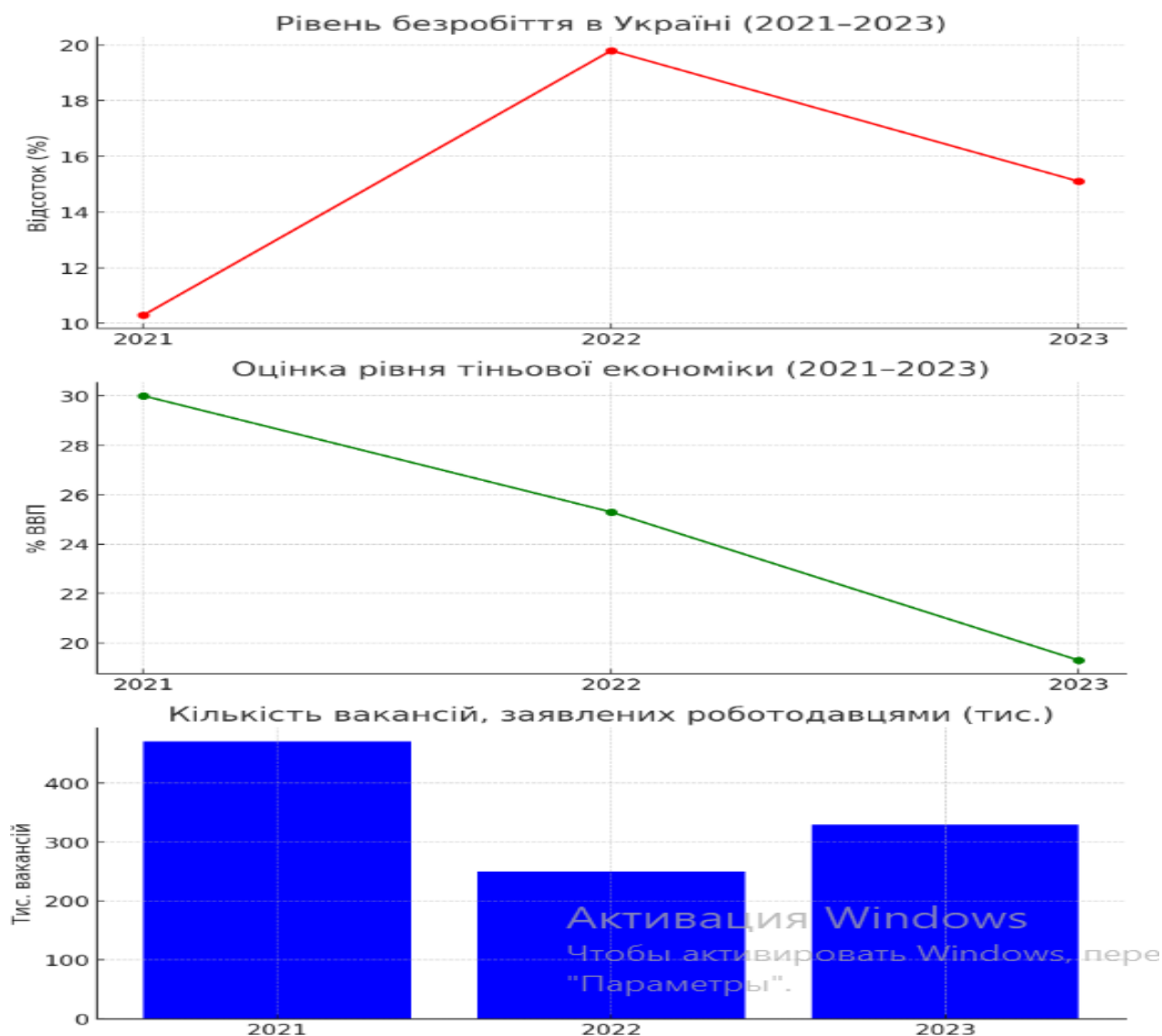

Рис. 1. Рівень безробіття, тіньової економіки та запропоновані вакансії в Україні
Джерело: побудовано авторами на основі статистичної інформації

Явище стало особливо поширеним в Україні після 2022 року, коли збільшилася кількість молодих людей, готових працювати неофіційно, а також з'явився певний суспільний запит на «економічну помсту» агресору. Багато учасників таких схем виправдовують свою діяльність тим, що шкодять країні-окупанту. Проте насправді мотивація часто є суто фінансовою: «офіси» пропонують доволі високу оплату за роботу, яку легко поєднувати з навчанням, і не вимагають офіційного оформлення.

Важливо, що такі офіси зазвичай працюють повністю нелегально. Працівників не оформлюють офіційно, не сплачують податки, і не надають жодних соціальних гарантій. Крім того, співпраця з подібними структурами потенційно може мати кримінальні наслідки, адже йдеться про свідоме шахрайство.

Ці «офіси» стають своєрідною зоною стику економічного виживання і морального компромісу. З одного боку – це форма неофіційного працевлаштування, яка дозволяє молоді забезпечити себе під час війни. З іншого – участь у шахрайських схемах формує небезпечну норму, що ціль виправдовує засоби, особливо коли йдеться про ворога. Проте ця логіка, при закріпленні в суспільстві, ризикує трансформуватися в загальну толерантність до тіньової та кримінальної економіки – навіть у мирний час.

Важливим питанням є з'ясування основних аспектів, що мотивують студентську молодь до участі в неофіційній зайнятості.

Особливо уразливими до втягування в тіньову економіку виявилися молоді люди – студенти, котрі, маючи обмежений досвід і ресурси, часто шукають швидкий і відносно простий заробіток. Формальна економіка не здатна в достатній мірі запропонувати їм гнучкі, добре оплачувані вакансії, що поєднувалися б з навчанням. У результаті – молодь дедалі частіше звертається до неформальних форм зайнятості, у тому числі до тих, що балансують на межі закону або виходять за її межі.

Участь студентів у діяльності «офісів по обману» – це не лише економічне явище, а й соціально-психологічне. Основні причини такого вибору можна умовно поділити на три групи: економічні, практичні та морально-психологічні.

1. Економічні фактори. Зростання вартості життя, зменшення фінансової підтримки з боку держави або родини, втрата роботи батьками – все це створює для студентів сильний тиск. Офіційна зайнятість, особливо на неповну ставку або без досвіду, часто пропонує низьку оплату і негнучкий графік, який складно поєднати з навчанням. Натомість «офіси» приваблюють обіцянками високої щотижневої оплати, бонусами за «успішні дзвінки» та можливістю працювати у зручний час. У 2023/2024 навчальному році в Україні налічувалося понад 1,2 млн студентів у закладах вищої освіти. Дослідження показують, що значна частина молоді шукає підробіток через фінансові труднощі та нестачу офіційних робочих місць.

2. Практичність і доступність. Для працевлаштування в більшості таких структур не потрібно спеціальних навичок чи досвіду. Часто все, що потрібно – це доступ до телефону, інтернету та базовий рівень комунікабельності. В умовах війни, коли доступ до офіційного працевлаштування ускладнений або взагалі відсутній у деяких регіонах, такі «роботи» здаються єдиним реалістичним варіантом.

3. Морально-психологічна раціоналізація. Важливим чинником є те, як молодь виправдовує свою участь у подібних схемах. У розмовах часто лунають аргументи: «це не шахрайство, бо ми шкодимо ворогу», «вони самі винні», «це спосіб нашого фронту». Цей тип мислення знижує моральні бар'єри та дозволяє сприймати власні дії не як злочин, а як внесок у війну. Подібне самообґрунтування особливо властиве молодим людям, котрі ще тільки формують свої етичні орієнтири.

Усі ці фактори створюють ситуацію, в якій моральна дилема стирається, а участь у шахрайських схемах сприймається не як девіантна поведінка, а як

вимушене – або навіть «патріотичне» – рішення. У довготривалій перспективі це становить загрозу не лише для економіки, а й для морального здоров'я суспільства.

Важливо з'ясувати правові та етичні аспекти залучення молоді до шахрайських схем.

Попри поширене уявлення про участь у шахрайських схемах проти громадян країни-агресора як своєрідну форму «економічного спротиву», така діяльність має чіткі юридичні і моральні межі. В українському законодавстві шахрайство визначається як кримінальне правопорушення, незалежно від національності потерпілого чи обставин війни. Згідно зі статтею 190 Кримінального кодексу України, шахрайство карається позбавленням волі на строк до 12 років з конфіскацією майна.

Шахрайство – це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою, і за такі дії передбачене покарання аж до позбавлення волі.

Участь у роботі «офісів по обману» фактично є співучастю в організованих злочинних схемах. Навіть якщо об'єктом шахрайства є громадяни країни, яка веде війну проти України, це не звільняє від юридичної відповідальності. Крім того, існує ризик міжнародного переслідування – подібні схеми часто діють у кроскордонному форматі, і розслідуються іноземними правоохоронними органами.

Етичний аспект ситуації ще складніший. В умовах війни межі морального сприйняття дій часто розмиваються. У суспільстві зростає толерантність до агресивних форм опору, включно з інформаційним або економічним тиском на ворога. Проте легітимізація злочину під прикриттям патріотизму формує хибну норму, яка у мирний час може вийти з-під контролю. Молодь, яка звикає до думки, що «шахраювати можна, якщо є виправдання», згодом може перенести ці переконання на будь-які інші ситуації, участь у шахрайських схемах може

призвести до нормалізації тіньової економіки та зниження моральних стандартів у суспільстві.

Освітні заклади, ЗМІ, громадські організації повинні відігравати ключову роль у формуванні моральної зрілості молоді. Водночас держава повинна запропонувати не лише покарання, а й альтернативи: доступне стажування, підробіток, стипендії, грантові програми, що зменшать економічну спокусу звернутися до сумнівної зайнятості.

Висновки. Феномен залучення української студентської молоді до шахрайських схем, зокрема в рамках так званих «офісів по обману», є багатовимірною проблемою. Він виникає не у вакуумі, а на перетині трьох основних факторів: воєнної реальності, тінізації економіки та кризи моральних орієнтирів.

Статистичні дані свідчать про серйозні виклики на ринку праці України під час війни. Зростання тіньової економіки, високий рівень безробіття та залучення молоді до нелегальних схем вимагають комплексного підходу з боку держави, освітніх закладів та громадянського суспільства для забезпечення стабільного та етичного розвитку країни.

З одного боку, молодь опиняється у складних обставинах, які обмежують її доступ до легальної праці та створюють гостру потребу у фінансовій самостійності. З іншого – суспільство, перебуваючи у стані колективного стресу, все частіше толерує або навіть романтизує неетичні форми «економічної боротьби». Така ситуація не лише підриває правові засади, але й закладає ризик формування покоління, для якого «сіра зона» стане нормою.

Участь студентів у шахрайських схемах – це не лише особистий вибір окремих індивідів, а симптом системної проблеми. Вона потребує комплексного реагування: державної політики, що створює реальні можливості для молоді; просвітницьких ініціатив, які формують моральну зрілість; і чесного діалогу в суспільстві про межі допустимого навіть під час війни. Лише

за таких умов Україна зможе не лише вистояти у воєнному протистоянні, а й зберегти моральний фундамент свого майбутнього.

Список використаних джерел

1. Андрейцева І. Ринок праці України: сучасні тенденції. *Економіка та суспільство*. 2021. № 28. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-4>
2. Антонюк В.П. Ринок праці України: проблеми та шляхи модернізації: монографія. Київ: Наук. думка, 2021. 278 с.
3. Атаманюк Р.Ф. Ринок праці України: проблеми та можливості їх вирішення. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 1. С. 55–65.
4. Кізима Т.О., Хамига Ю.Я. Фінансове шахрайство: теоретична концептуалізація та економічне підґрунтя. *Світ фінансів*. 2019. Вип. 2 (59). С. 109-123.
5. Крилов Д.В. Сучасні аспекти розвитку ринку праці в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. Вип. 9. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-9-03-04>
6. Ладонько Л.С., Калінько І.В., Філіпова Н.В. Аналіз ринку праці та забезпечення державного регулювання рівня зайнятості населення в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. Вип. 9. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-9-07-01>
7. Небога Т.В. Система підготовки кадрів закладами вищої освіти в умовах повоєнного відновлення України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. Вип. 9. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-9-03-03>
8. Подлевський А., Комаренко Т. Дослідження проблеми дефіциту кадрів на ринку праці на прикладі швейної галузі. *Підприємництво та інновації*. 2024. № 32. С. 81–87. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/32.12>

9. Савченко А.В., Шуляк Ю.Л. Кримінальна відповідальність за шахрайство в Україні та за кордоном: порівняльно-правове дослідження: монографія. Київ: Вид-во ТОВ "НВП"Інтерсервіс", 2023. 216 с.
10. Черьомухіна О., Чалюк Ю. Ринок праці під час війни: стан та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-24>
11. Шпрінер Т.В. Вплив тіньової економіки на ринок праці в Україні. *Управління розвитком*. 2022. № 3(86). С. 114–119.
12. Штундер І. Ринок праці України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-2>
13. Cedos. Вплив війни на молодь в Україні: аналітичний звіт. Київ: Cedos, 2023. 36 с.
14. Nowak M. Youth Informal Employment and the War Economy: *Evidence from Ukraine*. *Eastern European Economics*. 2022. Vol. 60(6). P. 489–504.
15. Smith J. Informal Employment in Eastern Europe: *A Comparative Study*. *Journal of Labor Economics*. 2020. Vol. 38(4). P. 789–812.
16. United Nations Development Programme. Impact of War on Youth in Ukraine. UNDP Ukraine, 2023. 64 p.